
LECHNER ÖDÖN – DOKUMENTUMOK

A Holnap Kiadó építészeti sorozata, Az építészet mesterei Karácsonykor új kötettel jelentkezik. A Lechner Ödön munkásságát bemutató könyv dokumentumaiból közlünk néhányat, amelyek elsősorban Lechner fiatalabb éveire és az elismerésért folytatott küzdelmére vonatkoznak.

Vámos Ferenc LECHNER ÖDÖN IFJÚKORI LEVELEI (részletek)

Primayer Irma egy gazdag pesti ügyvéd és háztulajdonos leánya volt. Lechner, amikor Berlinbe utazott, már régi szerelem fűzte Pestnek irodalmilag művelt, híres szépségéhez. Irma – atyja ellenkezése és a körülötte forgolódo arisztokraták udvarlása ellenére – híven kitartott „Ödön barátja” mellett akkor is, amikor Ödön Berlinben tanult, és csupán szerelmének változatlanságát bizonygathatta hosszú szerelmes levelekben. Ezeket a leveleket, csakugy mint az ifjú udvarlásait, Primayer né nemcsak szívesen vette, hanem különös és kedves módon elő is segítette a fiataloknak Pest és Berlin közötti levelezését, egyszersmind elrejtve ezt az öreg Primayer előtt. A levelek Primayer Irmához kétféle alakban jöttek Pestre. Ezek egyikének az öreg Primayer előtt is Irma volt a címzettje. Ezek voltak a „nyilvános levelek”. A többiek azonban (a nagyobb rész) kettős borítékban, Primayer né címére érkeztek, belső borítékukon egyszerűen „Irmának” felírással. A nyilvános levelekben Lechner kedves kisasszonynak szólítja titkos jegyesét, kit sokszor ugyanazon a napon, a Primayer nének küldött és kettős borítékba zárt levélben kedves anygalkának nevez.

„...Isten adott erőt és jó szülőket nekem és adni nem felejtett egy kedves örangyalt mellém, hogy ezek segédelmével megküzdhessenek az élet balsorsával s ha lankadni kezd erőm, egy gondolat – csupán egy – jó szellemem sugallata hatja át szellemem és nincs hatalom, mely visszatántorít.” (1866. november 25.) De érzelmes kitörése mellett humora sem hagyja el: „Képzelheti – írja ugyanitt – mint szorul szívem azon gondolatnál, hogy most e papír elmegy kegyedhez, kedves kisasszony, én meg, dacára a berlini kosznak, nem lapultam annyira össze, hogy magamat is idemellékeljem.”

... A levélíró Lechner mögött izgalmas háttérként, az abszolutizmus éveit szenvedő magyar társadalom állott. Ez éveket ő részben mint a Reáltanoda utcai reáliskola, részben mint a József Műegyetem növendéke, majd pedig mint a berlini Bauakademie hallgatója élte ált. Egyéniségét az akkori magyar fájdalmak izgatták és edzették. Leveleiben szinte nyomról nyomra követhető egyéniségének és tüzes magyarságának egybeolvadása. Már első Berlinből (1866. október 17-én) írt levelében, melyben utazását írja le, beszéli el, hogy Prágában találkozott „Klapka önkénteseivel, minek – írja – igen örültem, egytől-egyig mind magyar fiú és most hazájokba térhetnek vissza; – e gondolatnál, Istenem, mint dobog a szívem.”

1867. január elején atyja megváltotta katonaságát, és – különösen „örangyala” közbenjárására – végleg beleegyezett, hogy Ödön építész legyen. Erről értesülve, ezeket írja (1867. január 7-én): „Kedves Irma kisasszony! Levelében olvasom, hogy kis háziasszonyka lett kegyedből. Gratulálok; de én is ajándékoztam meg valamivel, talán már tudni fogja, szabad vagyok, nagy szó ez, midőn pályám kezdetén, midőn minden óráért, mely kárba vész, nemcsak magamnak vagyok felelős; jó atyám ajándéka által nincs szükség többé aggódnom, szabad a pálya és nincs akadály, mely célom elérésében hátráltat. Istenem, mily boldog vagyok, oly atyát bírn, ki semmit sem kímél jövőm érdekében, és mennyire jól esik azon tudat, hogy van egy lény, ki akkor is öröklik felettem, midőn nem is sejtítém a veszedelmet.

Három hosszú esztendőn át mint osztrák katona szolgálni, most álmaim valóságát egy csapással így megsemmisítve látni, alig hiszem, hogy lett volna erőm kibírni. Hálát adok Istenemnek, ki annyiszor és most ismét mutatta irántami szeretetét, reményem, jövőben sem hagy el. Károly öcsém utolsó levelében írta, hogy kegyed édes papájának tanácsa folytán jó atyám engem a katonakötelezettség alól kiváltott, mondja helyettem köszönetet; mentve talán attól is, hogy mint szökevény bolyongjak még sokáig a külföldön, mert hogy zsarnok zsoldosa legyek, nem, soha, inkább vesszek el; Petőfi a szerelem és szabadság költője, vele hangoztatom jelszavát.

Ne ijedjen meg szavaimtól, kedves kisasszony, messze hazám iránti szeretetem kifolyása ez, egyszersmind azon elkeseredés jele, csalódása azon szép reményeknek, melyek valóságát minden magyar kebel oly forrón óhajtott, úgy látszik ismét semmiségbe vész.

De hagyjuk most ez, pályám mást kíván tőlem, így is talán hasznukra lehetek azoknak, kiket oly forrón szeretek, és megkettőztettem szorgalmamat, hogy honomba minél hamarabb visszatérve, kevés erőmet én is virágzására és emelésére felajánljam.”

Az otthoni események, politikai viszonyok Berlinben is állandóan foglalkoztatják: „Hazánk iránti érdekeltségből a Naplót járjuk – írja egyik levelében –, milyen jó az a Napló, megtudom belőle, mi történik szeretett hazámban, mit mondanak nagy férfiai. És még egyet tudok meg belőle, ami itt Berlinben csakis engem érdekelhet, mindig micsoda színmű került sorra, midőn kegyed is ott volt.”

1867. június 7-én, egy hosszabb kopenhágai utazása előtt írja: „Távol leszek szeretett hazámtól, midőn nemzetem királyát koronázza és egész életére szóló nagyhorderejű országos ünnepét üli, azalatt messze járok kúnt a tengeren.” S 1867. június 21-én: „...Sokáig maradtam még a földézetben, mialatt a nagyszerű látványok sora sok komoly gondolatot ébresztett bennem, mihez még folytonos vágyódásom szeretett enyéimhez és kedves hazámba, járult, hol utolsó időben oly ünnepet ült a magyar, aminőt még keveset élt, ha nem csupán váratlan fényét érte, azon magasztos erkölcsi győzedelmet tekintem, melyért egykor honvédeink vére folyt. Itt az idő, adja Isten, legyen igaz Széchenyi jóslata – Magyarország nem volt, hanem lesz.”

... A kiegyezés korabeli magyar ifjúságban az osztrák önkényuralomnak akkora gyűlölete lobogott, hogy azt az egykorú írók szerint az idősebbek éppen csak féken tarthatták. Ennek az ifjú nemzedéknek tagja volt Lechner Ödön is.

... Az ösztönös kényszer, mely lelkében – fejlődése során – mindinkább a felszínre tolult, már leveleiben is megnyilvánult, lassankint határozottá vált és odairányult, hogy élményeit a maga egyéniségének képére alakítsa. Ebben nem ismert akadályt. Sokat mond e tekintetben 1873 májusában Bécsből Gyula bátyjának írt levele: „Kérlek mindenre, ami szent, mondd meg nőnek, én részemről lemondok mindenről a világon, örömeim életemről is, csak oly helyzetben tovább élni és tűnni, mint eddig, nem tudok, nem szabad; tiltja ezt férfiasságom. Ne kívánják tőlem ez áldozatot, mert érzem, eszemet veszttem. Hagyjon

engem cselekedni, mint erőmmel tudok, mint azt becsületelem sugallja – legyen ő szelídszívű, türelmes nő, ki ha férjét igazán szerette, tud szenvedni is.” E tragikus összeütközés okát illetően az a tény tájékoztat bennünket, hogy mindez a Vilmos császár [ma Bajcsy Zsilinszky] út 43. számú palota, továbbá a Veres Pálné u. 9. számú kecskeméti ház építése idején történt. Az összezördülés oka – hűgának, Cserneczy Gyuláné Lechner Ilka úrnőnek elbeszélése szerint – az volt, hogy az óhajtott művészi célt, melyet az ifjú Lechner Ödön csírázó alkotó ereje mindjobban maga elé képzelt, felesége kivihetetlennek tartotta. Feleségének ilyen ellenkezését főleg az öreg Primayer János fűtötte, akivel Lechner sohasem bírt összeférni, és aki leánya anyagi romlását féltette Lechner művészi vállalkozásától.

... Emellett azonban kétségtelen, hogy apósán kívül már ez időben való ellenségei is módot találtak arra, hogy Lechner alakuló képzeletvilágát és törekvéseit már csírájukban elfojtsák. Kitűnő bizonyíték idevonatkozóan az, hogy Lechner Ödönnek már 1867 novemberében, Berlinből írt levelében védekeznie kellett az őt kedvese előtt rossz hírbe keverni igyekvő ellenségek áskálódásai ellen: „Ha most lelkemben olvashatnál, látnád fájdalmamat, de nem panaszkodni akarok néked, kedves gyermekem, hiszen tudom, szintén vigaszra van szükséged, és azt adni engem, mint az erősebb nemhez tartozót illet. Igen, Irmám, ne búsulj, hiszen szeretlek, és az igaz szerelem erős, oly igen erős, ott is győz, hol az másnak lehetetlen, mindenható ő. Bízál bennem Irmám, én leszek egykor férjed, mindened s boldogságod az enyém is. Azért naponta imádom Istenemet, ne hagyjon el. Bízál bennem Irmám, karjaimban viszlek angyalok közé, fel a menyországba, hiszen a mi frigyünk nem csupán e világra szóló, boldogok leszünk Irmám, örökre enyém vagy, mint én örökre vagyok Ödönöd.” E levelét minden megjegyzés nélkül két Petőfi idézettel zárja:

Kik a föld alacsony porából,
Mit minden féreg gázol,
A naphoz emelkedtek,
Ti szárnyas, óriási lelkek!
Hogy van, hogy titeket a törpe világ
Mindég kicsinyeknek kiált?...
Természetes! hiszen a tölgy a bérceken
Kisebbségnek tetszik, mint a fűzfa idelelni.

Barátaim megölelének,
Szívökhöz nyomták szívemet;
Bennem mi boldog volt a lélek!...
Később tudám meg: miért öleltenek?
Azt tapogatták, míg öleltek:
Hol van legfájóbb része e kebelnek?
Hogy gyilkukat majd oda döfjék...
És oda döftek!

A levél hangja, öntudatossága, az idézett verssorok azt bizonyítják, hogy Lechner Ödönnek már első ellenségei sem voltak válogatósak eszközeikben. Ez a korai levél nyilvánvalóvá teszi, hogy ellenségei – menyasszonya előtt – egy csapásra a férfit és a művészt is igyekeztek befektetni. Nem nehéz ennél fogva elképzelnünk, hogy apósa és felesége ellenkezése művészi szándékaival szemben nem volt független a korai ellenségek rosszakaratú cselszövéseitől. Ám Lechner már ifjúkorában sem

türt beavatkozást művészi nézeteibe. Művészeti felfogásának függetlenségét, a fiatal építész nyakasságát még „örangyala” sem törhette meg. Az alkotó ösztön szót kért, és Lechner inkább elhagyta családját, mintsem felhagyjon ideálja megvalósításáért folytatott küzdelmeivel. A válás ugyan csak rövid ideig tartott, és Lechner hamarosan visszatért családjához, de sebzett, csálódott lélekkel.

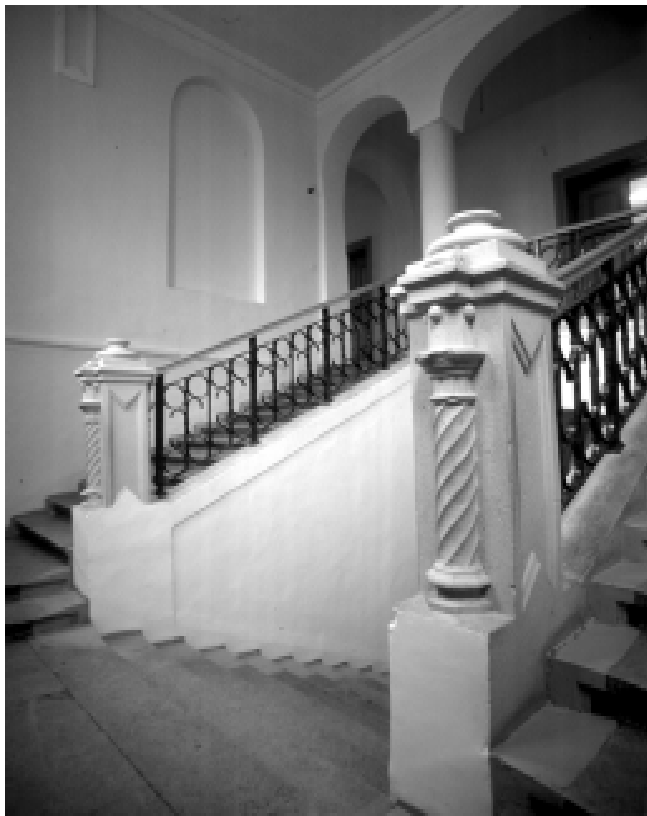
1873. augusztus 5-én Pestről a betegségére Ausztriában gyógyulást kereső feleségéhez írt megrendítő levele híven tükrözi egyre izgatottabb lelkiállapotát: „Mindég inkább és inkább látom, hogy nem e világra való vagyok, látom, hogy fáradozásaim hasztalanok, terveim nem sikerülnek, üldöz a sors. És ha tekintem miért? Mert mindenkinek akartam eleget tenni, és saját meggyőződésemet háttérbe szorítottam, most látom

csak leginkább, mennyire hibáztam, hogy nem cselekedtem, mint én véltem azt legjobbnak, mindég mások érdekeit, habár csak képzeltek és ezáltal nem jogosultak voltak, figyelembe kellett vennem. Szárnyaim szegve, nem szállni, csak repdesni valék kénytelen. Kik hivatva valának nemes céljaim elérésében legalább biztatni, hátráll[ta]tak, futásomban csak botlást érhettem el. Így a világgal, szennyes nézeteivel ellentétben, mindig becsületesen küzdöttem teljes erőmmel. Ki győzhet? Nem nehéz gyanítani ennek végét, – én készen vagyok.

Az ideál útjáról letérni tudni én soha nem fogok. Kerestem kísérőt, ki megértsen, csak egy valakim volna, ki velem jönne és én örömet küzdök, tőrök, e világon csak egy valakim egészen és én elfeledném a keserűséget, mit szívembe öntött a világ. Új életre volna kedvem érted, gyermekünkért, csak te értsél meg és én a legboldogabb férj leszek, a legboldogabb atya, csak te buzdítsál és én a legszerencsésebb ember leszek a világon. Vegyél engem, amint vagyok, és én boldoggá akarlak tenni. Szeretettel csókol Ödönöd.”

Fejlődő egyénisége mindig tudatosabban és határozottabban védekezik a külső befolyások ellen. Harcol képzeletének felszabadításáért. E védekezése más formában is megnyilatkozott. Egyik berlini levelében Irma amaz intésére, hogy mérsékelje leveleinek hangját, így felelt: „Hát jó, jövőben érzelmeimet az ész uralma alá helyezni megpróbálom, csak ne haragudjék.” Ugyanitt azonban keserűen panaszkodik, hogy érzelmeinek korlátok közé való szorítása mellett sehogyan sem bírja magát kifejezni. Egyetlen megmaradt (1878 novemberében) Párisból, közvetlenül végleges hazatelepedése előtt, anyósának írt csüggedt levelében is szomorúan köszöni meg apósának a helyesírási hibáira tett kifogásait, de tiltakozik is a kifogások ellen: „Szeretett jó anyósom, Irmuskám kedves soraiból, melyeket a jó nagypapa leveleivel együtt megkaptam, szomorításomul értesültem, hogy kegyed, kedves jó mamám, igen neheztel reám. Kétszeresen fáj nekem gyermekemtől e hír, mert épp nevenapja alkalmával gondoltam legjobban igaz szeretetemet kifejezni, midőn Irmám és Ödönkém sorából gyermeki ajkai által kívántam az ég áldását felejthetetlen boldogult feleségem és így magam legjobb anyjára; azt hittem, hogy így leggyengédebben fejezem ki magam, ha azokat, kikben a mi vérünk is feloldhatatlanná teszi rokonságunkat, választom közvetítőmül, de hiszem, ismert jó szíve meg fog bocsájtani nékem, boldogtalannak, midőn bevallom, hogy tán nem értek jobban hozzá, de meggyőződhetett, hogy szándékom a legjobb volt. Hogy mily rosszul értek hozzá, magamat megértethetni, jó apósom becses leveléből is látom, és az mennyire fáj nekem, alig mondhatom. Mindég és egyre arra gondolok, miként érjem azt el. Ismerem hibáimat, és nem tudok ellene. Úgy érzem magam, mint a zenélő, kinek nincs hallása, s mégis lehet, hogy más érzése jobban van kifejtve, mellyel hasznosan számolni is lehet. Nagy köszönettel tartozom jó apósomnak, hogy bűnlajstromomat helyesírás tekintetében elémbe tartja, és kérni fogom ezért máskor is; de ha meggondolom, hogy bár, mint tudom és tudtam, hogy péld. ide vesszöt, oda nagybetüt, ezt meg így és ezért így kell írni, aközben, míg írok, nem tudom észrevenni, sőt közvetlenül írás után, ha ismételve is átolvasom nehéz munkámat, (mert bevallom, az írás az nekem) csak ritkán tudom fellelni benne a hiányokat. E vakságom annyira kétségbeejt, hogy már írni is félek. Mindazáltal, ha be is kell látnom, hogy ez nagy hátrányomra van, nem szabad visszariadnom és hálás

köszönettel kell tartoznom mindazoknak, kik mint jó apósom, őszintén hibáimra figyelmeztetnek, hogy azokkal számolhassak. De bármint megadom magam ebben egyrészt, levélének más pontjában sajnálattal kell észrevennem, hogy múlt soraim sok helyen félreértésre találtak, és meg vagyok győződve, hogy kevesebb szigorúsággal elolvasva, törekvéseim tán más színben tűnnének fel. De mivel elég szerencsétlenül a tollal nem bírok úgy, hogy az itteni viszonyokat tekintetbe véve élenken helyzetembe gondolhassa magát valaki, legnagyobb kétségemben nőiesen érző szívéhez fordulok, jó anyám, legyen szószólóm, hogy iparkodásomban végre célt érjek, magam mint a hajótörést szenvedett, most a mentő part láttára egész erőmet akarom kifejtetni, hogy megmeneküljek.

Egy pár nap óta nyílt meg előttem a rég várt kilátás, hogy végre valahára és mint legjobb szeretem, otthon kapjak dolgot. Azt hiszem, tán már három hét múltán innen, ha lesz annyi pénzem, hogy utazásomat fedezhetem, indulhatok. Egy nagyobb épület tervezése és néhány kisebb munka vár reám; fáradalmaim jutalmával reményilem ezután bonyolódott viszonyaimat végre is rendezhetni, miért kérem, csak most ne hagyjanak el. Egész láz foglal el, mióta a remény áll szemem előtt, szeretett enyéimet végre ismét keblemre szoríthatni. Édes atyámnak Kőbányára is fogok írni, mert szándékom dolgomat kint náluk, a nékem már oly nagyon szükséges nyugalomban, visszavonultan és háborítatlanul megkezdeni, egyedül most csak annak. Hiszem, hogy édes atyám be fog egyezni az egyetlen kérésembe, annyival is inkább, hogy az ő gyári érdekeivel iparkodásom, itteni tanulmányaim hasznosításával együtt jár, és tán végre is valamennyiünknek ujjaszületésére szolgálhat. Nem illuziókban ringatom magam, mint tán jó apósom ismét vélhetné, hanem való kilátások azok, melyek nagy erőfeszítéssel ugyan, de elérhetők. Csókolom ezerszer jóságos kezeit, egyúttal üdvözlöm sokszor a jó nagypapát, küldeményét, 318 frankot a

postán hiány nélkül felvettem, melyért szépen kérem neki mindig hálás köszönetemet jelteni. Gyermekünket ezer meg ezerszer csókolom, ölelem és alig várhatom azon percet, midőn mindez ismét valóság. A kőbányaikat ezerszer üdvözlöm.

Isten önnel, jó mamám; ismételve kérésemet maradok örökké hálás és hűen szerető fia Ödön."

„Téma nélkül nincs művészet”, vallotta Herman Lipót tanúsága szerint Lechner. Ebben az értelemben az ő művészetének is volt főtémája: a nemzeti eszme alakjában. Fiatalkori levelei alapján élesen domborodik ki annak ténye, hogy milyen erők kényszerítették őt ez eszme szolgálatába, valamint feltárult a valóság, hogy Lechner művészetének csíráját finom szálak kapcsolják az abszolutizmusbeli és kiegyezéskori, valamint ezek közvetítése mellett, a század eleji magyarság lelkületéhez. E mély kapcsolat táplálta magyar érzését, mely az építészet múltjának oly sok hatását változtatta magyar értelművé.

(Nyugat, 1928)

Molnár Ferenc AZ ÉHES VÁROS (részlet a regényből)

[A regény főhőse házasság révén külföldön hatalmas vagyonhoz jut, amelyet hazatérése után mindenki megpróbál tőle megszerezni. A kormány munkanélküliek otthonát építtetné vele, emiatt jelentkeznek nála az építészek. Lénárt István figurájában az író Lechner Ödönt ábrázolja.]

Aztán egy egész klikk jelentkezett. Ezek az urak nem a maguk számára kérték a munkát, hanem azt kérték, hogy ne Lénárt Istvánnal építtessen. Ez a szegény Lénárt egymaga harcolt az ellen a nagy klikk ellen, amelyben országos nevek is voltak. Önálló szellem volt, s a klikk állandó szánalmas röhögése közepette minden erejéből kereste a magyar stílt. Minden pályázaton elbuktták, kevés volt a munkája, ellenben az összes fiatal építészek prófétájuk gyanánt tisztelték. Zseniális öreg ember volt [Lechner ekkor 56 éves!], de semmi érzéke nem volt a csalás és a politika iránt, hát nem boldogult. Ahol zsidók voltak a pályabírák, ott azt fogták rá, hogy véres antiszemita; ahol templomépítésről volt szó, ott öt perc alatt kimutatták róla, hogy izraelita; ahol nagy épületet kellett csinálni, ott azt híresztelték, hogy kislélegzetű villaépítő ember; ahol villa készült, ott azt tanácsolták a tulajdonosnak, hogy ne vele építtessen, mert monumentális ember és nem tud gyöngéd báját kölcsönözni egy nyaralónak. És mindenek fölött, az áskálódások és hazugságok fölött mint éltető, erőt adó felhő terpeszkedett az ő magyar híre. Hogy félbolond, hogy beleőrült a magyar stílibe, ami nincs; hogy elront, elcsúfít mindent azzal a kalotaszegi varrottas-stíllel, amelyben épít. A jó öreg Lénárt pedig ezalatt ősz hajjal folyton tanult, búvárkodott, egy egész nemzedéket nevelt, s egymaga állandóan anyagot szolgáltatott hasábos szakkikkekre, vitatkozó könyvekre. Azt mesélik, hogy az ellenklikk egy embere egy ízben olyannyira agitált ellene egy állami épület ügyében, hogy a saját maga munkájáról, a főváros egyik legégtelenebb köhalmazáról azt mondta, hogy az az övé.

– Nézze meg – mondta – a Bokor-féle házat a körúton. Ezt a rondaságot is ő építette ...

(1901)

Két kevésbé ismert, korai Lechner-mű, a két zombori iskola képei láthatók ezen és az előző oldalakon az 1880-as évek elejéről. Az eredeti lépcsőkorlát mindkét épületben tönkrement, a fenti képen azonban látható, hogy az vasbetét nélküli, előregyártott, kétrétegű szerkezet, amely feltehetően Lechner újítása volt. A szemközti oldalon: a kecskeméti városháza emeleti előcsarnoka. (Gerle János felvételei)

WLISSICS GYULA KULTUSZMINISZTER BESZÉDE (részlet)

Felhívtam az építészeti osztály vezetőjét és azt mondtam neki, hogy a szecessziós stílust nem szeretem és mivel igen gyakran a magyar stílus neve alatt a szecessziós stílussal találkozunk, az én ízlésemnek ezen szecessziós stílus nem felel meg, mert nekem is van jogom bizonyos ízléssel bírni. Én azonban soha semmiféle akadályt nem gördítettem az elé, hogy a magyar stílus tekintetében fellendülés legyen, sőt annyira megyek, hogy ha valamely, bár téves irányzat mutatkozik, ha az új, annak tért kell adni, mert hátha kifejlődik. Méltóztassék csak megnézni több épületünket, s meg fognak győződni, hogy a magyar stílusnak megengedtem az érvényesülést. Nagyon sokat tudnék még felhozni, de csak arra utalok, hogy az építészet terén a stílusnak két része van. Az egyik az architektonikus stílus, és ez a fő; a másik pedig a dekoráció. Ha pedig alkalmaz valaki dekorációul egy magyar kakast, ez még nem teszi a stílust magyar stílussá. Reám pedig sok építkezés azt a benyomást teszi, hogy akik magyar stílusban akarnak dolgozni, bizonyos tekintetben szecessziós stílusban dolgoznak; hogy tehát ilyen szecessziós irányú stílus a vezetésemre bízott tárca körében a jövőre ne igen legyen lehetséges, iparkodni fogok ezt megakadályozni, de az igazi magyar stílust ez alatt nem értem.

(Budapesti Közlöny, 1902. április 18.)

Lechner Ödön A MAGYAR ÉPÍTÉS

Hauszmann Alajos, a műegyetem ezévi rektora megnyitó beszédében, amelyet az egyetemi ifjúsághoz intézett, kárhoyztatta az építőművészet modern törekvéseit, próbálgatásait és csak az elfogadott történelmi stíleket mondotta követésre méltóknak. Bárha a modern törekvések kárhoyztatásában joggal érezhetem önmagamat is érintve, és bárha Hauszmann Alajos burkoltan említést is tett egy bizonyos „mesterről”, akinek szárnyaszegett kísérletei intő példái lehetnek az ifjúságnak, – mégis azt válasszolom, hogy Hauszmann Alajos, mint a műegyetem rektora nem mondhatott mást az ifjúságnak, mint amit mondott. Annak az intézetnek, amelynek most élére került, az a föladata, hogy az építőművészet ábécéjére oktassa a hallgatókat. Az építőművészetnek pedig a történelmi építészet az ábécéje. A műegyetem nem az építőművészetet fejleszti az ifjúságban, hanem az építő tudományt tanítja. A tudomány pedig csak szilárd alapokon állhata. Új formákat keresni, ismeretlen területekre elkalandozni a művészet föladata lehet csak. A műegyetem rektorának tehát kénytelen kötelessége megóvni hallgatósága előtt a történelmi iskolák tekintélyét és elfordítani annak figyelmét az új törekvésekről.

Tehát a rektor szavait valóban rektori szavaknak vettem, és föltételezem, hogy azokat csak a maga tanuló ifjúsága számára mondotta el. Ámde minden fejlődik, új formákért küzd, forrong a művészetek birodalmában. Az építőművészetnek sem szabad tehát megállnia a fejlődésben. Csakhogy ezek a reformtörekvések sehoh a világon nem tartoznak – és nálunk sem szabad, hogy tartozzanak – a politechnikum keretébe. Külföldön a műegyetemekkel párhuzamosan, illetve azok folytatásaként építőművészeti akadémiák működnek. A műegyetem tanítja a mindig-egy, merev tudományt, az akadémia ellenben a szabad művészi szellemet fejleszti. Nálunk is így kellene ennek lennie, és akkor még sokkal érthetőbbek és – megbocsáthatóbbak lettek volna Hauszmann Alajos szavai.

A támadások között, amelyek irányomat, működésemet érték, ez a legártatlanabb és a legjobb hiszemű. Ez országban mindenki tapasztalhatta, hogy valahányszor a legkisebb úttörő kísérletet is teszi arra, hogy a maga mesterségét megszabadítsa a külföldi – főként osztrák – bélyegtől, konok falba ütközik, amely a legtekervényesebb utak végén is elébe bukkan. Összefogó, erős, ősrégi ellentállás ez, amely ráfekszik nemzeti életünk minden ágazatára és elfojtani iparkodik nemzeti önállóságunk elvétett törekvéseit. Mintha az az örök átok volna rajtunk, hogy iparban, őstermelésben, művészetben egyaránt hűbéres szolgálj legyünk a külföldnek.

(Jövendő, 1903)

Lechner Ödön A MESTERISKOLÁRÓL

Szépnek tartanám, és régi vágyam teljesülne, ha Berzeviczy, aki művészlelkű és nagy tudású ember, és akit hivatottnak tartok arra, hogy nemzeti művészetünket érintő korszakot alkotó reformokat létesítsen, a magyar építőművészek mesteriskoláját megalkotná. És ha csekélységemet érné az a megtiszteltetés,

hogy a mesteriskola magyar stílt oktató tanszékének gondozása reám bíztnék, átadnám a fiatal építőművész generációnak harminc éves kutatásaim és tapasztalataim eredményét, hogy művésztudóaim birtokában legyenek mindazon elemeknek, melyekkel a magyar stílust fejleszthetik. Tölem telhetőleg megtanítanám őket arra a főmnyelvre, amellyel építőművésztünkben megnyilvánuló magyar voltunk az idegen építőművészettől megkülönböztethető lenne.

Az európai kultúrállamokban különböző formákban már a középkor óta léteznek ilyen mesteriskolák, ahol építők, festők és szobrászok együtt dolgoznak. A stílusok egyöntetű fejlődése egy-egy nemzetnél erre vezetendő vissza.

Magyarországnak művészete az elmúlt századokban nem volt. Idegen virágokat igyekeztek ültetni a mi talajunkba, ahol ezek azonban gyökeret nem vertek. Idehívott francia szerzetesek csináltak román és gót épületeket. Vendégül hívott olasz művészek pedig reneszánsz emlékeket emeltek. Századokon keresztül Bécs hatása alatt állottunk. A Mária Terézia-korabeli bécsi művészek előzőnlötték Magyarországot, és Pest városának régi házai, a Dunántúl főúri kastélyai idegen kézzől, német szellemről tesznek tanúságot. Elzártan és az európai kultúra befolyásától menten évszázadokon keresztül szűzi tisztaságban megmaradt a magyar nép formakincse, amelyhez hasonlót Európában nem találunk, és amellyel rokonvonásokat csak a szasszanidák és az indusok alkotta építészeti emlékeken találunk. És ezen reánk maradt motívumokat kell modern építési törekveinkkel összeegyeztetni, feldolgozni.

Az építészet fejlődését megfigyelve azt látjuk, hogy minden következő stíl egy előbbire támaszkodik. A szerkezet fejlődésével a formák megváltozása karöltve járt, és jelesen ezt a formai kiképzést minden kultúrnép a maga sajátos bélyegével látta el. A szerkezetek megváltozásával – a vasnak, az üvegnek, a pirogránitának a felhasználásával – egy új építési stíl keletkezett, amely a térnek és a nyílásoknak a legkülönbözőbb formákat adhatja. Ezen új szerkezeteknek minden európai nemzet igyekszik más-más formát adni, tehát – ha ezen nagy akut művészi mozgalmat nem akarjuk tétlenül nézni, ha nem akarjuk azt, hogy ezen modern áramlat is épp úgy, mint a gót, a reneszánsz és a barokk nyomtalanul vonuljon el szemünk előtt, akkor együtt kell, hogy dolgozzunk a többi kultúrnépkel. De igyekezzünk ezen építési törekvéseknek, amelyeknek a műtörténet még nevet nem adhatott, magyaros jelleget adni, és a magyar népművészetet a monumentális művészetbe átültetni.

A történelmi stílek között elsősorban az indusok architektúrájával foglalkozunk. A magyar népies motívumoknak analógiáját a keleten kell keresnünk és ezt én a hinduknál találtam meg. Azok, akik az arabok díszítő motívumaival hozzák összefüggésbe a magyar díszítőformákat, tévednek. De hogy félre ne értsenek, hangsúlyoznom kell, hogy nem szabad India architektúráját másolnunk, hanem annak szellemét kell megértenünk, és azt európai szemmel önállóan feldolgoznunk. A hindu architektúra csak irányként szolgál, mert az indusoknál található a magyar formákkal rokon motívumok alkalmazása a monumentális művészetben. (Az Újság, 1903. december 25.)

